

ІСТОРИЧНЕ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ США НА ПРИКЛАДІ СПРАВИ «МАРБЕРІ ПРОТИ МЕДІСОНА»

А.М. Толкач,
ст. викладач кафедри
теорії та історії держави і права,
конституційного права
Чернігівського національного технологічного університету

Верховний Суд є найвищим судом у США, він є єдиним, спеціально створеним Конституцією. Рішення Верховного Суду не може бути оскаржено в жодному іншому суді.

З часу, відколи Верховний Суд США зібрався на своє перше засідання 1790 року, було винесено тисячі рішень з приводу практично всіх питань - від повноважень уряду до громадянських прав і свободи преси. Хоча чимало з цих рішень лишаються маловідомими й становлять незначний інтерес для широкої громадськості, однак деякі з них вирізняються своїм значним впливом на перебіг американської історії. Однією з таких подій стала справа «Марбері проти Медісона» 1803р., яку часто називають найважливішим рішенням в історії Верховного Суду. Рішення по цій справі встановило принцип судового контролю й права Суду визнавати конституційність законодавчих і виконавчих актів.

Метою цієї статті є аналіз діяльності Верховного Суду США стосовно закріплення принципу судового контролю на прикладі справи «Марбері проти Медісона».

Згідно з конституцією США (ст. 3) судова влада належить єдиному Верховному Суду і тим нижчим судам, що згодом установить або створить Конгрес [1, с. 271]. Престиж Верховного Суду у перші роки діяльності був низьким, в чому значну роль відігравали антифедералісти. Тим більше, що переважну більшість справ розглядали суди штатів: свою першу справу Верховний суд розглянув у 1793р. Зауважимо, Верховний суд не мав тоді

навіть свого постійного приміщення – він тривалий час перебував в приміщенні Конгресу, де йому було виділено кілька кімнат. Про невисокий авторитет у ті часи Верховного суду свідчить такий факт: коли його перший голова Д. Джей 1795р. подав у відставку, оскільки був обраний губернатором штату Нью-Йорк, то політичні кола країни і преса розцінювали цей вчинок як крок уперед, угору в його політичній кар'єрі [2, с. 28-29].

Ситуація, однак, докорінно змінилася, коли в січні 1801р. президент Адамс головою суду призначив Джона Маршалла. На цій посаді він перебував 34 роки, ставши однією з найпомітніших постатей американського політичного життя першої половини ХІХ ст. [3, с. 16]. Треба відзначити, що це абсолютний рекорд по тривалості перебування на цій посаді. З іменем Д.Маршала пов'язана ціла епоха у федеральному судочинстві. З самого початку своєї діяльності Д.Маршалл, переконаний федераліст, вступив у конфронтацію з новообраним (у 1800р.) президентом Т.Джеферсоном – таким же переконаним антифедералістом [4, с. 134].

Згідно з конституцією США ні Верховний суд, ні федеральні суди не мали права, ні суди штатів не наділені правом перевірки норм законів, але судова практика успішно подолала цю перепону. Принцип судового контролю за конституційністю законів було започатковано у справі «Марбері проти Медісона» (1803р.) [5]. Суть її у тому, що на виборах федералісти зазнали поразки, через внутрішні конфлікти серед федералістів, втративши одночасно посаду президента і більшість в Палаті представників. Але продовжували залишатися при владі до березня наступного року. Ще поки Адамс і попередній склад конгресу не здали своїх повноважень був прийнятий новий закон про судоустрій (13 лютого 1801р.). Ним було створено шість нових окружних апеляційних судів, зменшено завантаженість членів ВС у цих судах та ін. В останні дні Адміністрації Адамса Конгрес, у складі якого переважали федералісти, запровадив чимало судових посад, серед них 42 посади мирових суддів в окрузі Колумбія. Сенат затвердив призначення, Президент підписав їх, і завданням Державного секретаря було

завірити папери на призначення та розіслати їх. В гарячці останніх хвилин роботи Державний секретар, залишаючи свою посаду, забув направити розпорядження про призначення чотирьом мировим суддям, серед яких був Вільям Марбері.

Президент поспішив заповнити новостворені місця суддів своїми призначенцями, що отримали в історичній літературі прізвисько «опівнічних суддів» (Midnight Judges). Вважалося, що документи на них були подані буквально в останню ніч перебування Адамса в Білому домі – напередодні інавгурації Джеферсона.

Новий Державний секретарь президента Джеферсона, Джеймс Медісон, відмовився направити ці розпорядження, оскільки нова Адміністрація була розлючена тим, що федералісти намагалися закріпити свої позиції в судочинстві [6, с. 90]. Підставою для цього було скасування новим складом Конгресу, де вже переважали антифедералісти, другого закону про судоустрій і повернення до попереднього (1789).

Але повернемося до справи «Марбері проти Медісона». Отож, новопризначений окружним суддею Вільям Марбері (до речі, відомий федераліст, великий землевласник і банкір) подав у Верховний Суд позов на Медісона, в якому вимагав надати чинності розпорядженню про його призначення на посаду.

У своєму зверненні В.Марбері посилався на Судовий акт 1789 року, що передбачав таку можливість через так званий мандамус (writ of mandamus) - судове розпорядження посадовій особі виконати дію, яку вона зобов'язана здійснити згідно із законом [7].

Склалася парадоксальна ситуація: приватна скарга стала основою для рішення, яке на століття визначило долю країни, її політику і роль Верховного суду.

Розглядаючи справу, Джон Маршалл поставив перед собою і колегами три основні питання, які витікали з уважного вивчення петиції Вільяма Марбері:

- Чи є стаття III Конституції лише підставою для первинної першочергової юрисдикції Верховного суду, до якої Конгрес має право додавати повноваження, або вона є вичерпним переліком, який Конгрес змінювати не може?

- Якщо стаття III Конституції є вичерпним переліком, але Конгрес проте намагається її доповнити, то за ким залишається останнє слово?

- І найголовніше, хто уповноважений вирішувати цю суперечку?

Історичне значення справи полягало саме у відповіді на третє питання. Суд взяв на себе це право і, виходячи з нього, вирішив складну конституційну проблему, вказавши – по перших двох питаннях – що Конституція вище за будь-які закони і у разі конфлікту тяжба вирішується на користь її.

Після цього Джон Маршалл міг представити рішення суду у справі знову-таки як відповідь на три питання:

- чи мав право Марбері на призначення?

- чи наділяє законодавство Марбері правом на судовий захист?

- чи має право заявник вимагати від Верховного суду направлення мандамуса?[8].

Маршалл мав різні можливості - стати на той чи інший бік, міг визнати суд некомпетентним у цій справі, заявивши, що той не може втручатись в урядові справи, тощо. Власне, Верховний Суд й зайняв цю позицію, заявивши, що не може наказувати федеральним виконавчим властям чинити ті чи інші дії, не має для цього правової підстави, цього права не дає йому Конституція, якої Верховний Суд неухильно дотримується. Навпаки, він повинен і буде, до речі, стежити, щоб її дотримувалися й інші державні органи [2, с. 98-99].

Відповідаючи на ці питання, Маршалл (а він завжди особисто писав проект рішення суду) дав позитивну відповідь на перших два, але відносно третього прийшов до наступного висновку: Судовий акт 1789 року суперечить III статті Конституції США. Конгрес не мав права приймати

закони, що розходяться із змістом Конституції. Внаслідок цього Верховний Суд оголосив 13-у статтю цього акту недійсною – вперше в історії країни і, як виявилось, єдиний раз за весь час головування Маршалла.

Якби Суд прийняв сторону Марбері, то Медісон все одно міг би відмовитися надіслати призначення, й Суд не мав би засобів, щоб примусити його виконати свою волю. Якби Суд виступив проти Марбері й дозволив Адміністрації Президента Джеферсона відмовити Марбері в посаді, на яку він мав законне право, то Суд ризикував би поступитися судовими повноваженнями президентській владі. Приймавши рішення про неприйняття рішення в цій справі, Верховний Суд закріпив за собою роль остаточного арбітра в справі тлумачення законів [6, с. 90].

Адміністрація президента Т.Джеферсона була задоволена тим, що її не змусили надіслати повідомлення Марбері і не висловила заперечень проти закріпленому у судовому рішенні принципу судового контролю за конституційністю законів.

Зазначене рішення Верховного Суду узаконило його право тлумачити Конституцію та визначило подальший розвиток американського права [9, с. 57].

Отже, підсумовуючи значення розгляду справи «Марбері проти Медісона», можна зазначити, що у рішенні Верховного суду США була сформульована і обґрунтована засада «judicial review» - тобто право на судовий розгляд конституційності нормативних актів державних властей.

Суддя Маршал не був, правда, творцем цієї засади. Вона була відома й до нього, однак не була достатньо обґрунтованою, чітко сформульованою і не мала достатнього поширення. Маршалл «лише» своєчасно її порушив, обґрунтував, увів у судову практику, і то в дуже відповідальний період, коли вирішувалась доля і шляхи розвитку молодій американській республіки [4, с. 137].

Позиція, викладена і закріплена рішенням суду в справі «Марбері проти Медісона», стала помітною віхою в конституційній історії США. За деякими

оцінками цю подію порівнюють за значенням якщо не з переглядом Конституції, то, зрештою, із прийняттям чергової поправки до Конституції.

Ця подія по праву асоціюється з ім'ям Джона Маршалла. Відтепер Конституція країни визначається не тільки за текстом Конституції, але також і за тим тлумаченням, що текст Конституції одержує у Верховному суді.

Сам судовий нагляд за Конституцією може здійснюватися не тільки Верховним судом, але також й іншими судовими установами. Це дає вагому підставу вважати судову систему і право судового нагляду за конституційністю законів наріжним каменем системи «стримувань і противаг». Недаремно сьогодні на будівлі Верховного суду написані слова Джона Маршалла: «Тлумачення закону — це прерогатива і обов'язок судової влади».

Справжнє значення справи «Марбері проти Медісона» полягало в тому, що Верховний суд вийшов на політичну сцену країни. Відтепер, привласнивши собі право тлумачити будь-який закон на предмет його відповідності Конституції, суд став важливим компонентом не тільки судової, але політичної системи Сполучених Штатів.

Список використаних джерел:

1. Хрестоматія з історії політичних вчень: Посібник / Упоряд. Та автор коментарів Уривалкін О.М. – К.: Дакар, КНТ, 2008.- 456с.
2. Grzegorz Gorski. Sad Najwyzszy Stanow Zjednoczonych. - Torun, 2002.
3. Филиппов С.В. Судебная система США - М.: Наука, 1980. - 173 с.
4. Тищик Б. Утворення Верховного суду США та становлення його компетенції / Тищик Б. // Вісник Львівського університету. С Випуск 39. – 2004. - с. 131-138.
5. American Constitutional Law Essays and Cases.-Harcourt Brace, - Jovanovich, Publishers, 1988.- P. 41-44.
6. Загальний огляд. Система державного управління в США. Відділ міжнародних інформаційних програм Державний Департамент США, 2000. – 126с.

7. Верховный суд США: дело W.Marbury v. J.Madison [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/124/8131/25/>

8. Артемьев М. Марбери против Мэдисона Полуночные вакансии [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.gazeta.yurist.ru/article.php?i=1635>

9. Шевченко О.О. Джерела конституційного права США / Шевченко О.О., Слюсаренко Ю.А. // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України. – 2012. - №3. - с. 55-61.